

tweede Duitse bezetting die in 1940 begon. Die zou de Belgische burgers nog veel meer tegen elkaar opzetten en uitlopen op moordpartijen en massale deportaties. Wie dit boek gelezen heeft, zal beseffen waarom deze generatie zoveel bitterheid meedroeg, haar aan haar kinderen doorgaf, en daarvan de wrange vruchten plukte tijdens de komende decennia. Ook nu worden de institutionele hervormingen en de conflicten tussen de diverse natiegevoelens binnen België nog altijd beïnvloed door de trauma's van 1914-1918.

Luc Vandeweyer

K. Verhelst, met medewerking van R. van Laere, *De Eerste Wereldoorlog in Limburg. Verslagen*, I, II (Limburgse documenten I-viii; Hasselt: Provincie Limburg, Culturele aangelegenheden, 1997, 1029 blz., ISSN 0772-3830).

De pastoors en kloosters in België werd na afloop van de Eerste Wereldoorlog allemaal gevraagd om een verslag over het oorlogsverleden van hun parochie op te stellen. Die verslagen moesten dienen om de geschiedschrijving over de schokkende oorlogsjaren te stofferen. Ze kregen een lijstje toegestuurd met vragen die ze moesten beantwoorden. Achteraf werd echter niet veel aangevangen met deze gegevens. De provincie Limburg besloot tot het integraal uitgeven van de verslagen afkomstig van haar grondgebied.

De parochiepriesters waren natuurlijk bevoorrechte getuigen. Weinigen waren zo op de hoogte van het reilen en zeilen in hun omgeving als zij. Maar ook is het duidelijk dat de kerk er goed wilde uitkomen. En natuurlijk werden al deze getuigen en hun opdrachtgevers, de bisschoppen, sterk beïnvloed door het tijds klimaat van kort na de wapenstilstand. De meeste pastoors speelden resoluut op veilig. Zo valt het op hoe veel van hen voornamelijk aandacht hebben voor de gevechten in de beginperiode met zijn vele doden en vernielingen, daarna voor de tragische wegvoering van de dwangarbeiders, de opeisingen, boetes en plunderingen en natuurlijk de gedegenerende toestand van het aftrekkende Duitse leger in de herfst van 1918 en de vreugde om het verschijnen van de eerste Belgische soldaten.

De inleiding bij een dergelijke bronnenuitgave is dan van groot belang. Die moet de lezer de nodige achtergrond geven om de voorliggende documenten correct te begrijpen maar ook aangeven waarom er hiaten optreden. Daaraan ontbreekt het enigszins. Prof. dr. Alex Vanneste blijft bijvoorbeeld erg op de vlakte wanneer hij het heeft over de activisten, de Vlaamsgezinden die ingingen op de lokkende *Flamenpolitik* die de bezetter voerde. Hij stelt het bijvoorbeeld voor alsof het activistische weekblad *De bode van Limburg* door Vlaamsgezinden werd gesticht. In werkelijkheid waren dat stromannen en had de Duitse persverantwoordelijke luitenant Krause alle touwtjes in handen. Zo neemt hij ook de activistische voorstelling over dat er bij de zogenaamde volksraadpleging, begin 1918, 3625 Limburgse 'kiezers' hun steun betuigden aan de collaborerende zogenaamde Raad van Vlaanderen. De provinciale propagandaverantwoordelijke van deze raad, Jan Borms, bekende in een brief aan zijn chefs dat er slechts 1172 toehoorders waren en die waren niet eens allen gunstig gezind.

Er werd de priesters ook uitdrukkelijk gevraagd naar daden van vaderlandsliefde — of het gebrek daaraan. Hier stootte bisschop Rutten echter op een muur: slechts heel weinig parochieherders brachten de flamingantische collaboratie ter sprake. In Limburg bestond die immers vrijwel geheel uit militante katholieken. Wel hadden ze het over het verval van de goede zeden en de verwildering van de jeugd. Her en der werden er 'Pruiskens' geboren bij vrouwen die zich hadden overgegeven aan de bezetter. Met de vinger wijzen naar deze 'gevallen' vrouwen was vrij gemakkelijk. Hoe was het echter gesteld met het oorlogsgedrag van de betrokken

verslaggevers, de parochiepriesters? Per slot van rekening vormden zij de ruggengraat van het vooroorlogse flamingantisme in de provincie. Ze waren dus in principe aanspreekbaar voor het activisme. Daarover vernemen we niets.

In het verslag van Beringen, gelegen in de koolmijnregio, krijgt priester Jozef Geurts, die de katholieke middelbare school aldaar leidde, lof voor zijn houding bij de inval. Daarna waren er geen 'plichtverzakingen' te noteren op wat handelaars, herbergiers en enkele vrouwen na. Tot zover de priester. Boeiend is dat de uitgevers ook een Berings pamfletje afdrukken dat stelde dat Geurts 'zich door het activisme heeft laten meeslepen'. De opstellers hadden gelijk. De priester trad inderdaad op als raadgever bij het inrichten van het activistische propagandanetwerk in de provincie. Maar daarover wilde de verslaggever het duidelijk niet hebben.

Er ontbreken enkele belangrijke parochies maar in de vele honderden bladzijden lectuur wordt slechts zeer zelden iets gezegd over een activist. En dan nog vaak enkel om de betrokken persoon in bescherming te nemen. Van Joseph de Wit, kapelaan in Paal, nadien in Meeuwen, wordt nadrukkelijk vermeld dat hij deelnam aan de gevechten in Luik als brancardier. Maar geen woord over het latere optreden van de man op activistische *meetings* en zijn dienstbetoon via zijn activistische contacten in Brussel. Dat dienstbetoon moest nochtans de bevolking gunstig stemmen tegenover het activisme.

Jan Borms stelde in zijn verslagen dat vele pastoors het activisme binnenskamers gunstig gezind waren. Weliswaar slechts voor zover zich dat niet al te pro-Duits en anti-Belgisch toonde en voorzover het een katholieke kleur aannam. In zijn eigen woorden: 'In Limburg zijn de priesters de beste activisten; dagelijks ontvangen wij op het bureel het bezoek van priesters. De statistiek der twee arrondissementen gaf ons 180 activistische priesters tegen 53 passieven en tegenstrevers'. Hij zal zonder twijfel overdreven hebben maar feit is dat de neiging tot een activistisch engagement bestond en met die voorkeur vanwege een aantal priesters moet rekening gehouden worden bij gebruik van deze verslagen.

Luc Vandeweyer

W. Otterspeer, J. Schuller tot Peursum-Meijer, *Wetenschap en wereldvrede. De Koninklijke akademie van wetenschappen en het herstel van de internationale wetenschap tijdens het interbellum* (Bijdragen tot de geschiedenis van de Koninklijke Nederlandse akademie van wetenschappen I; Amsterdam: Koninklijke Nederlandse akademie van wetenschappen, 1997, 253 blz., f59,-, ISBN 90 6984 155 X).

Eén van de grootste misverstanden betreffende het verschijnsel wetenschap is de gedachte dat wetenschap en samenleving ooit gescheiden werelden waren. In feite heeft de beruchte ivoren toren nooit bestaan. *Wetenschap en wereldvrede* laat dat nog eens treffend zien. Het boek concentreert zich weliswaar op het interbellum, maar schetst ook hoe wetenschap en nationalisme sinds de negentiende eeuw verknoopt zijn geraakt. Uiteraard geeft de Eerste Wereldoorlog de uitkomst van dat proces het scherpst weer. Met name de *Aufruf an die Kulturwelt*, het manifest van 93 Duitse geleerden uit 1914 waarin de Duitse schuld werd ontkend, is daarvan een voorbeeld. Hoezeer echter de wetenschap daarnaast ook internationaal geworden was, werd meteen na de oorlog duidelijk in de 'monumentale inspanning' om de wetenschappelijke wereld weer te organiseren.

Wetenschap en wereldvrede wil aantonen hoezeer Nederlandse geleerden zich hebben ingespannen om de centrale mogendheden, met name Duitsland, weer in de internationale wetenschappelijke gemeenschap op te nemen. De auteurs menen dat in de buitenlandse literatuur